

Málits Péter¹

A GLOBALIZÁCIÓ JÖVŐJE A KORONAVÍRUS-VÁLSÁG ÁRNYÉKÁBAN

Harold James: „Globalization’s Coming Golden Age – Why Crisis Ends in Connection”. *Foreign Affairs*, 100(3), 2021²

Harold James a *Foreign Affairs* folyóiratban publikált dolgozatában emellett érvel, hogy bár a koronavírus-válság a laikus szemlélő számára a globalizációt ért végzetes csapásnak tűnhet, valójában egy fellendülési szakasz várható. Ehhez történelmi párhuzamokat von az 1840-es, illetve 1970-es évek válságaival. Mindezek alapján igazoltnak látja azt a tézist, miszerint a mély krízisek végeredményben a globalizáció erősödéséhez vezetnek.

In his publication in *Foreign Affairs*, Harold James uses historical parallels from the 1840s and 1970s to demonstrate that even though the effects of the coronavirus crisis on globalization seems to be deeply destructive, it will roar back very soon. He argues that globalization follows a cyclical pattern in which increasing integration is followed by backlashes and crises, and history shows that crises often produce more globalization.

Széttagozott világgazdaság, a komplex, határokon átívelő ellátási láncok megszakadása, gyengülő multilateralizmus és vakcina-nacionalizmus – a COVID-19 nyomában járó jeleket könnyű a globalizáció visszaszorulásaként értelmezni. Harold James, a Princeton Egyetem professzora a *Foreign Affairs* hasábjain történelmi tényeket felhasználva érvel emellett, hogy mindezek ellenére miért érdemes a globalizáció eljövendő aranykoráról beszélni. Szerkezetét tekintve a dolgozat első részében James röviden kifejti fő téziseit, majd az 1840-es és az 1970-es évek jelenségeit vizsgálva alá is támasztja azokat. Ezt követően a két időszak gazdaságpolitikáinak inflációhoz fűzött viszonyát járja körül, végül pedig párhuzamot von a múlt tanulságai és napjaink koronavírus által indukált válsága között, ezzel megerősítve kezdeti álláspontját, miszerint a globalizáció hamarosan ismét erőre fog kapni.

A tanulmány elején a szerző két mozaikszóval írja le azon jelenségeket, melyek a legutóbbi válságok során a globalizáció vonatkozásában felmerültek. A „slobalization” a „slow” (lassú) és a „globalization” szavak összeolvasztásával a

¹ DOI: 10.14267/RETP2021.04.25

² <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-04-20/globalizations-coming-golden-age>.

2008-as válság utáni állapotra utal, amikor a protekcionizmus előretörése volt megfigyelhető a válság által leginkább sújtott országokban. Ez ahhoz vezetett, hogy a globális kereskedelem négy évtized után először lassabban bővült, mint a termelés. Mindazonáltal a mozaikszóval James arra utal, hogy ezekben az években nem voltak a globalizáció léte ellen ható jelenségek, inkább egyfajta lassulás volt megfigyelhető. Ezzel állítja szembe a koronavírus következményeként napjainkra kialakult helyzetet, amikor a vakcina-nacionalizmus élesedő konfliktusokat okoz az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kína és Oroszország között, illetve az Európai Unión belül is. Elismeri, hogy mindezen trendek extrapolálása könnyedén azt az érzést keltheti az emberekben, hogy a „nobalization”, tehát a globalizáció robbanásszerű visszahúzódása előtt állunk.

James erre cáfolatként vezeti be dolgozatának fő tézisét. Álláspontja szerint a globalizációt az elmúlt két évszázadban az határozta meg, hogy a válságokra milyen reakció érkezik a nemzeti kormányok és társadalmak irányából. Mindezek alapján olvasatában a globalizáció egy ciklikus folyamat: az integrációs időszakokat sokk, válság és destruktív visszaszorulás követi, ahogy ezt az 1930-as évek válsága és a nyomában járó világháború mutatta. James szerint azonban az ilyen események valójában a globalizáció erősödéséhez vezetnek. A kihívások szerinte megalapozzák új nemzetközi kapcsolatok és megoldások megjelenését, amik a világkereskedelem volumenének növekedését hozzák magukkal. Ennek hatásmechanizmusát a globalizáció két fontos korszakának, a kezdetek (1840-es évek) és a legutóbbi globalizációs szakasz elindulása (1970-es évek) kapcsán megfigyelhető tanulságok alapján szemlélteti. Üzenete egyértelmű: a pandémia után a globalizáció megerősödve fog visszatérni.

Az első példának választott 1840-es években a rossz mezőgazdasági termés, a gyorsan terjedő, halálos fertőzések és a pénzügyi piacok összeomlása kedvező táptalajt biztosított a globális integrációt megkérdőjelező eszmék kialakulásának és terjedésének, ami a nemzeti forradalmak kitöréséhez is vezetett szerte Európában. Azonban James felhívja a figyelmet arra, hogy a gazdasági nehézségek nem vezettek a globalizáció visszaszorulásához: a kereskedelem bővült, a vámjellegű kereskedelmi korlátok visszaszorultak, a tőke és a személyek határokon átvélő mozgása felerősödött. Ez utóbbi jelek alapján vélik a mai történések, hogy a XIX. század második fele tekinthető a globalizáció első időszakának. Az élelmiszeri kihívások ráébresztették a kormányokat, hogy kevés kivételtől eltekintve nem nélkülözhetik a külföldről való beszerzést polgáraik ellátására. Nagy-Britannia példáján keresztül mutatja be James, hogy az importra való átállás azonban nem haladt megfelelően, aminek fő oka az volt, hogy a londoni kormány nem tudta kitalálni, hogyan fizessen a termékekért. A legjobb megoldást a kereskedelmi akadályok lebontása és a piacok megnyitása révén a külföldi eladások növelése jelenthette volna, ám ennek hiányában a nélkülözés továbbra sem szűnt

meg. Mindez a kompetens nemzeti kormányok iránti szükségre irányította rá az emberek figyelmét. A kompetenciák szélesítését, az állami hatáskör kitégítését James olvasatában Louis (III.) Napóleon (kormányzott 1848-1870 között) valósította meg a legeredményesebben, akinek döntései magukon hordozták azon jegyeket, melyekkel demonstrálni tudta az autokrata rezsim liberális demokráciához viszonyított hatékonysági előnyeit. A nevéhez fűződik a Franciaország és Anglia közötti kereskedelmi megállapodás is, ami fontos termékek vámterheit csökkentette a két ország között. Ezt a gyakorlatot később több európai ország is követte, egyre több bilaterális egyezmény született. A vizsgált időszakban mindemellett számos olyan kommunikációs és szállítási innováció került bevezetésre, melyek hozzájárultak ahhoz, hogy 1846 és 1860 között a globális termékkereskedelem értéke megkétszereződött a termelés arányában: 4,5 százalékról 8,9 százalékra nőtt.

Az 1840-es évek során számos olyan intézményi változás történt világszerte, ami alapul szolgálhatott a gyors gazdasági növekedésnek. James példaként az európai nemzetállamok (például Németország, Olaszország) megalakulását és saját bankrendszerük, fizetőeszközük létrejöttét, a Habsburg Birodalomban végbement adminisztratív reformokat (például a jobbágyság felszámolását, a belső vámok leépítését) említi meg európai kontextusban. A rabszolgafelszabadításban kiteljesedő amerikai polgárháborút és a Meidzsi-restauráció során megszűnő Japán feudalizmust pedig szintén az intézmények hatékonyságának maximalizálására irányuló törekvésként értékeli, melyek társadalmi-gazdasági átalakuláshoz, pénzügyi reformokhoz vezettek.

Mindezek mellett a szerző egy további, döntő fontosságú aspektusra mutat rá akkor, amikor az üzleti kompetenciák iránti növekvő igényről értekezik. Mindezt az 1851-es londoni Világkiállítás³ tovagyűrűző hatásaiból vezeti le. James olvasatában az esemény a világ vezetőit ráébresztette arra, hogy a nemzetközi kereskedelemben való részvétel létfontosságú a nemzetgazdaságok teljesítményének növelésében, a versenyképesség pedig kizárólag a verseny intézményén keresztül képes fejlődni. Mindez hirtelen pszichológiai változáshoz vezetett: a gazdaság szereplőin a korábban jellemző pesszimizmus és kétségbeesés helyett optimizmus és önbizalom uralkodott el. Habár ez a hangulat alapozta meg a globalizáció első hullámának megindulását, idővel erősödtek a kiábrándultság hangjai, főként a „hátrahagyott” európai agrártársadalom körében. Ezen első globalizációs fellendülési időszak lezárását végül a világháborúk hozták el.

Tanulva az előző évszázad tanulságaiból, a világháborúkat követő újjáépítés során a világ vezetői törekedtek arra, hogy a létrehozott világrend keretét alkotó nemzetközi intézmények mellett nemzeti hatáskörben is jelentős autoritás

---

³ Hivatalos neve tükörfordításban „Minden nemzet iparának alkotásaiból rendezett nagy kiállítás”.

maradjon. Mindez azt eredményezte – érvel James –, hogy nem indult meg olyan mértékű szabad tőkeáramlás, mint ami jellemezte a XIX. századot. Ehhez szűk három évtizeddel később az olajárrobbanások ösztönözték a gazdaság szereplőit, létrehozva a globalizáció koronavírus megjelenéséig tartó periódusát.

Az 1960-as évekre jellemző stabil olajárhoz képest a '70-es évek robbanásszerű olajár-növekedései, kiegészítve a Szovjetunió rossz mezőgazdasági termésű éveivel (melyek arra kényszerítették, hogy az amerikai piacról vásároljon), ismét hiányjelenségekhez, a külkereskedelmi mérlegek romlásához vezettek. A közvetlen reakció – ahogy ez hasonló sokkok esetében általánosan megfigyelhető – a protekcionizmus volt Nagy-Britanniától az Egyesült Államokig. Azonban, ahogy erre James rámutat, a gazdasági nacionalizmus ellenére az olajárrobbanás valójában erősítette a globalizációt. Az olajár növekedése révén az olajkitermelő országoknál akkumulálódott tőke a multinacionális pénzintézeteken keresztül forrásként tudott szolgálni a gazdasági fejlődést és növekedést szem előtt tartó kormányoknak világszerte. Ily módon a '70-es évek válsága ugyanolyan tanulságokat hordozott, mint bő egy évszázaddal korábban: a gazdasági nyitottság fokozza az ellenállóképességet és lehetővé teszi a fejlődéshez szükséges (külső) finanszírozást. Az eredmény: míg 1970-ben a termékek és szolgáltatások kereskedelmének volumene a globális GDP 12 százalékát tette ki, addig 1980-ra ez az arány 18 százalékra nőtt.

A sokkra adott első, jellemzően protekcionista válasz világszerte felvetette a demokratikus országokban azt a kérdést, hogy a döntéshozók kompetens módon reagálnak-e a válságra. Először a figyelem az éppen aktuális tisztviselőkre irányult, később azonban megjelent az a felvetés, miszerint az iparosodott demokráciák kormányozhatatlanná váltak. James idézi a francia filozófust, Jean-François Revelt, aki erre alapozva a Szovjetunió hidegháborús győzelmét és a demokráciák visszaszorulását prediktálta. James megjegyzi, hogy az autokráciák gyakran hangoztatták a rendszerük felsőbbrendűségét a demokráciákhoz képest, és bár valóban úgy tűnhet, hogy jobban képesek kezelni a modern kihívásokat, valójában gyakran súlyos hiányosságok álltak, illetve állnak fenn a háttérben.

Ahogy James rámutat, az államok hatékonysága körüli vita valódi tartalma sokkal inkább az volt, hogy nem arról van-e szó, hogy az állam „túl nagyra nőtt”, tehát a túl sok magára vállalt feladat ellehetetleníti hatékony működését? A felvetésre adott válasz vezetett el a neoliberalizmus születéséhez: ha a kormányzatok olyan mikroszintű döntések meghozatalát is felvállalják, mint például a rögzített bér- és árszintek megállapítását (például Nixon), akkor legitimitásukat és alkalmasságukat kérdőjelezhetik meg azon érdekcsoportok, akik az ilyen jellegű intézkedéseket hamar a saját érdeküknek megfelelően akarják formálni.

James nagy jelentőséget tulajdonít az infláció szerepe vizsgálatának is az áttekintett időszakokban. A kérdést a korábbiakhoz hasonlóan szintén a kormányzat alkalmasságának irányából közelíti meg. Megállapítása szerint az infláció a két vizsgált időszak válságát enyhítette, hiszen abból fakadóan, hogy a fogyasztók csak fokozatosan érzékelik pénzük értékvesztését, egy ideig az lehet a benyomásuk, hogy a pénzbőség által mindent megvehetnek, amit csak akarnak. Ily módon az infláció segítette a mindenkori kormányokat, hogy alkalmasságukról meg tudják győzni a fogyasztókat és az üzleti élet szereplőit. Ahogy erre a szerző rámutat, a '70-es évek elején mindez a visszájára fordult: az elharapódzó infláció politikai fegyverré vált, az Egyesült Államokban három választási cikluson keresztül meghatározó kampánytéma lett. James úgy véli, az infláció kezdetben jó hatást gyakorol a társadalomra, azonban később fenyegetéssé válik, ahogy az egyes érdekcsoportok agresszív lobbitevékenységük révén igyekeznek az erőforrások nagyobb szeletét magukénak tudni. A szerző utal arra is, hogy egyes elemzők szerint a '70-es évek elejének olajárrobbanáshoz meghatározó részben az előző évtized általános inflációs környezete vezetett azáltal, hogy az olajkitermelő országok szerveződése amiatt erősödött meg. Az ezt követő években a monetáris stabilitás részeként a központi bankok az infláció alacsony szinten tartását tűzték ki célul. A fiskális politika oldaláról a stabilitásra való törekvés különböző nemzetközi együttműködések (pl. G7) létrehozásához vezetett. A nemzetközi kooperáció eredményeként a termelés költségei csökkentek, ami kedvezően hatott az infláció szintjére. Mindez – ahogy James fogalmaz – azt eredményezte, hogy az infláció, amely az 1850-es években a globalizáció következtében gyorsult fel, másfél évszázaddal később éppen a globalizáció miatt „szelídült” meg.

Mindezeket követően tér rá a szerző a koronavírus-válság következményeként előállt helyzetre. Habár James felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a jelenlegi számos jegyében különbözik a korábbi válságoktól, számos fontos hasonlóságra is rávilágít. A hiánytünetek most főként az orvosi eszközök terén tapasztalhatók, de a szerző megemlíti a globális chiphiányt is. Hasonló hiánytermék az 1840-es években az élelmiszer, a '70-es években pedig az olaj volt. Ugyancsak hasonlóság, hogy most is felvetődött a kormányzatok (in)kompetenciájának kérdése. Kína egyedülállóan sikeres járványkezelését sokan ismét a demokráciák alacsonyabb hatékonyságának példaként említik. Ezzel ellentétben állnak azon elemzők, akik szerint a járványt legrosszabbul kezelő országok közös jellemzője a populizmus – bár ahogy erre James is kitér, a járványt relatíve jól kezelő országokban is vannak kormány- és rendszerellenes megmozdulások (például a Querdenker mozgalom Németországban). Mindebből logikus következménynek tartja a szerző azt a véleményt, hogy az általános reakció ezekre a jelentős bel- és külpolitikai kihívásokra az egyes országok befelé fordulása lesz, aminek megnyilvánulási formája lehet a nemzeti ellátási láncok erősítése. James azonban éppen arra mutat

rá, hogy tökéletesen semelyik ország sem kezelte a járványt, így a nemzetközi példákban tanulás – mely a globalizációs folyamatok egyik mozgatója – előtérbe fog kerülni a közeljövőben. Mindezzel összefüggésben a szerző azt is megemlíti, hogy korunk legnagyobb kihívásai – például az éghajlatváltozás – nem kezelhetők fokozott nemzetközi együttműködés nélkül. Szintén a reglobalizáció egyik motorjának tekinti a technológiai fejlődést is. Ahogy az 1840-es években az ipari forradalom vívmányai, az 1970-es években a számítógép, úgy napjainkban az adat tölti be a különféle problémákra adható univerzális megoldás szerepét. James a folyamatos innováció fontosságára is rámutat. Kiemeli, hogy a hatékony COVID-vakcina is nemzetközi együttműködés eredményeként született meg, ami olvasatában szintén azt támasztja alá, hogy egy ország sem lehet sikeres egyedül. A tanulmány végén néhány bekezdés erejéig figyelmet szentel az Egyesült Államok átértékelődő szerepének is. Megdőltnek látja ugyanis azt a nézetet, hogy a dollár és az angol nyelv biztosíték az USA számára arra, hogy megőrizze jelenlegi pozícióját a globális erőterben, és ezáltal nem kell szembenéznie a változás szükségével. James végezetül aláhúzza, hogy a globalizáció előttünk álló fellendülési időszakának kormányok és az üzleti szféra előtt álló legfontosabb kihívása az lesz, hogy képesek legyenek a hatékonyságuk folyamatos fejlesztésére anélkül, hogy hátat fordítanának alapvető értékeiknek.

Harold James dolgozatának célja tehát az volt, hogy a koronavírus globalizációra gyakorolt destruktívnak látszó hatásait az 1840-es és az 1970-es évek válságainak hatásaival vesse össze annak érdekében, hogy rámutasson: a globalizáció – jelenleg nehezen elképzelhetőnek tűnő – erősödő periódusa előtt állunk. Ily módon a tanulmány döntő részben egy fókuszált történelmi áttekintés, melyben a hangsúly az ok-okozat viszonyrendszerek feltárásán van. Mindez a dolgozatot igen jól befogadhatóvá teszi, ám felvetődhet az a kérdés, hogy ezek az összefüggések nincsenek-e túlzottan leegyszerűsítve, nem került-e kihagyásra lényeges szempont annak érdekében, hogy a feltárt összefüggések a szerző álláspontját a lehető leginkább alátámasszák. Meglátásom szerint James érvei helytállóak, ám a dolgozat egészében a teljes bezárkózás és a lehető legnagyobb fokú globalizáció ellentétpár húzódik végig egyedüli lehetséges jövőképként. Ez például a megfigyelhető regionalizációs jelenségek tárgyalásával lehet árnyalható.